

Bil. 1

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

dnr S2006/5256/ST

2006-06-21

Socialdepartementet

Barns rätt till information m.m.

Promemorians huvudsakliga innehåll

I promemorian lämnas förslag till lagändringar i syfte att stärka barns och ungas rätt till information och att komma till tals i ärenden och mål enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och socialtjänstlagen (2001:453).

Innehållsförteckning

1 Promemorians lagförslag.....	3
1.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.....	3
1.2 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	5
2 Inledning.....	6
3 Gällande rätt.....	6
4 Behovet av förändringar.....	8
4.1 Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga....	8
4.1.1 Den unges rätt att få information.....	8
4.1.2 Dokumentation.....	11
4.2 Socialtjänstlagen (2001:453).....	12
5 Kostnader.....	13
6 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	13
7 Författningskommentar.....	14
7.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.....	14
7.2 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	14

Lagförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs att 1 och 4 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom skall göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna skall präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.

Den som är under 18 år skall dock beredas vård enligt denna lag, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

Vård med stöd av 3 § får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22 och 24 §§.

Vid beslut enligt denna lag skall vad som är bäst för den unge vara avgörande.

Den unges inställning skall så långt möjligt klarläggas. Hänsyn

Föreslagen lydelse

1 §¹

Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom skall göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453).

Insatserna skall präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.

Den som är under 18 år skall dock beredas vård enligt denna lag, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

Vård med stöd av 3 § får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22 och 24 §§.

Vid beslut enligt denna lag skall vad som är bäst för den unge vara avgörande.

Den unge skall få relevant information och hans eller hennes

¹ Senaste lydelse 2003:406.

skall tas till den unges vilja med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad.

inställning skall så långt möjligt klarläggas. Hänsyn skall tas till den unges vilja med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad.

Beslut om vård med stöd av denna lag meddelas av länsrätten efter ansökan av socialnämnden.

Ansökan skall innehålla en redogörelse för den unges förhållanden, de omständigheter som utgör grund för att den unge behöver beredas vård, tidigare vidtagna åtgärder och den vård som socialnämnden avser att anordna.

4 §

Beslut om vård med stöd av denna lag meddelas av länsrätten efter ansökan av socialnämnden.

Ansökan skall innehålla en redogörelse för den unges förhållanden, de omständigheter som utgör grund för att den unge behöver beredas vård, tidigare vidtagna åtgärder och den vård som socialnämnden avser att anordna.

Ansökan skall även innehålla uppgift om lämnande av information och den unges inställning enligt 1 § sjätte stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2007.

1.2 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 5 § socialtjänstlagen (2001:453) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Socialnämndens insatser för den enskilde skall utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar.

När en åtgärd rör ett barn skall *barnets* inställning så långt det är möjligt klargöras. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad.

Föreslagen lydelse

3 kap.

5 §

Socialnämndens insatser för den enskilde skall utformas och genomföras tillsammans med honom eller henne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och andra föreningar.

När en åtgärd rör ett barn skall *barnet få relevant information och hans eller hennes* inställning så långt det är möjligt klargöras. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2007.

2 Inledning

Konventionen om barnets rättigheter

Sverige ratificerade konventionen om barnets rättigheter, barnkonventionen, efter ett beslut i riksdagen den 21 juni 1990 utan att reservera sig på någon punkt (prop. 1989/90:107, bet. 1989/90:SoU28). Genom detta har Sverige förbundit sig att följa konventionens bestämmelser.

Barnkonventionen innehåller olika slag av rättigheter, dels medborgerliga och politiska rättigheter, dels ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Konventionen tar också hänsyn till barnets utsatthet och sårbarhet, vilket kommer till uttryck i de rättigheter som syftar till att ge barnet skydd mot övergrepp och utnyttjande.

I artikel 1 i konventionen slås fast att med barn avses varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet. Det hindrar inte att konventionen i sina olika artiklar beaktar att barn med stigande ålder och mognad ges ökande självständighet.

Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande principer som skall vara styrande för tolkningen av övriga artiklar, men som också har en självständig betydelse. Det är principen om icke-diskriminering, principen om barnets bästa, principen om rätten till liv och utveckling samt principen om rätten att få komma till tals och bli respekterad.

Barnkonventionen kan sammantaget sägas ge uttryck för att barn skall respekteras och att barndomen är värdefull och därför skall värnas.

3 Gällande rätt

Grundläggande begrepp

Med partsbehörighet avses egenskapen att överhuvudtaget kunna vara part i en rättegång. Alla fysiska personer, även barn, är partsbehöriga. Talerätt är ett snävare begrepp. Det innebär att någon kan vara part i en viss rättegång genom att ha anknytning till det som rättegången handlar om. Den som har talerätt har normalt rätt att starta en process, rätt att framföra synpunkter i en process och rätt att överklaga ett avgörande.

Processbehörig är den som för egen räkning kan väcka talan och vidta andra processhandlingar. Den som har talerätt kan ibland sakna processbehörighet, t.ex. på grund av att han eller hon är underårig. I sådana fall förs partens talan av en ställföreträdare.

Även en person som själv inte är part i ett mål eller ärende kan ha intresse av utgången i målet eller ärendet. Ibland finns det regler som syftar till att en sådan persons uppfattning skall bli beaktad. Sådana regler kan benämnas regler om en rätt att komma till tals (benämningen användes i t.ex. prop. 1994/95:224 s. 14).

Reglerna om talerätt i föräldrabalken bygger på uppfattningen att vårdnaden är både en rättighet och en skyldighet för föräldrarna. Därför är det normalt bara föräldrarna som är parter och har talerätt i dessa mål.

Talerätt m.m. i sociala mål

Med sociala mål avses i detta sammanhang mål om vård av barn enligt socialtjänstlagen (2001:453, SoL) och mål enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Exempel på sociala mål är mål om socialnämnds medgivande att en underårig tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av barnets föräldrar eller någon annan som har vårdnaden om den underårige (6 kap. 6 § SoL) och mål om beredande av vård enligt 2–4 §§ LVU.

I de mål och ärenden enligt SoL och LVU som rör barn betraktas barnet som part och har talerätt. Detta framgår indirekt av 11 kap. 10 § SoL och 36 § LVU. Enligt dessa bestämmelser har en underårig som fyllt 15 år rätt att själv föra sin talan i processen och kan således själv vidta de processhandlingar som han eller hon önskar. Ett yngre barn måste däremot företräddas av en ställföreträdare. Normalt utförs ett yngre barns talan av barnets vårdnadshavare men i vissa fall, t.ex. enligt LVU, förordnas i stället en särskild ställföreträdare. Talerätten innebär inte att barnet alltid har rätt att starta en process. I bl.a. mål om vård enligt LVU saknar barnet en sådan rätt. Barnet kan alltså inte väcka talan om att bli ställd under vård. Endast socialnämnden har rätt att ansöka om sådan vård (4 § LVU).

Vilka av socialnämndens beslut som får överklagas framgår av 16 kap. 3 § SoL och 41 § LVU. Det framgår inte direkt av dessa bestämmelser vem som har rätt att överklaga. Av 22 § förvaltningslagen framgår emellertid att ett beslut av en förvaltningsmyndighet eller en förvaltningsdomstol får överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom emot och beslutet kan överklagas. Barns talerätt i mål eller ärenden enligt SoL och LVU innefattar därför även en rätt att överklaga socialnämndens beslut.

I mål enligt SoL och LVU är barnet alltså part. Om barnet fyllt 15 år, är det processbehörigt och kan själv föra sin talan i processen. De yngre barnen har inte en sådan behörighet. De bör dock höras, om det kan vara till nytta för utredningen och det kan antas att barnet inte tar skada av att höras (11 kap. 10 § andra stycket SoL och 36 § tredje stycket LVU).

Enligt 1 § femte stycket LVU skall vad som är bäst för den unge vara avgörande vid beslut enligt lagen. Enligt sjätte stycket skall den unges inställning så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn skall tas till den unges vilja med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad.

I portalparagrafen i 1 kap. 2 § SoL föreskrivs att när åtgärder rör barn skall särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. 3 kap. 5 § andra stycket SoL föreskriver att när en åtgärd rör ett barn skall barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn skall enligt lagrummet tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad. Den senare bestämmelsen har ett vidare tillämpningsområde än 11 kap. 10 § SoL eftersom bestämmelsen även gäller andra situationer än utredningsarbete (prop. 1996/97:124 s. 176).

När socialnämnden gör en utredning om omhändertagande för vård skall nämnden före ställningstagandet ge den unge, om han eller hon fyllt 15 år, tillfälle att yttra sig över vad som kommit fram under utredningen. Detta framgår indirekt av 11 kap. 8 § SoL, som stadgar att socialnämnden skall tillämpa 17 § förvaltningslagen (1986:223) i ärenden som avser myndighetsutövning mot någon enskild. Den som skall ges tillfälle att yttra sig har också rätt att få företräde inför nämnden, om inte särskilda skäl föranleder annat (11 kap. 9 § SoL). Socialnämnden skall vidare enligt 11 kap. 8 § SoL tillämpa bestämmelsen i 14 § första stycket förvaltningslagen om parts rätt att lämna muntliga uppgifter i ett ärende.

Någon rätt för barnet att erhålla upplysningar i saken som kan antas vara av betydelse för barnet finns inte föreskrivet vare sig i SoL eller LVU.

4 Behovet av förändringar

4.1 Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

4.1.1 Den unges rätt att få information

Förslag: I lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) skall införas en bestämmelse som tillförsäkrar den unge rätt att erhålla relevant information så långt detta bedöms möjligt. Hänsyn skall därvid tas till den unges vilja med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad.

Skälen för förslaget: I mål och ärenden enligt LVU betraktas barnet som part och har talerätt. Barns och ungdomars rätt att komma till tals i sådana mål och ärenden regleras i 36 § LVU. Barn som har fyllt 15 år är processbehöriga, dvs. de har rätt att själva föra sin talan och kan själva överklaga beslut om att vård skall beredas dem enligt LVU. Det är emellertid endast socialnämnden som kan ansöka om vård enligt lagen samt överklaga ett beslut om avslag på ansökan om vård. Barn under 15 år är inte processbehöriga utan deras talan måste föras av en

ställföreträdare. Dessa barn bör enligt bestämmelsen i 36 § LVU höras, om det kan vara till nytta för utredningen och barnet inte kan ta skada av att höras.

I 1 § finns bestämmelser bl.a. om att vid beslut enligt LVU skall vad som är bäst för den unge vara avgörande, att den unges inställning så långt möjligt skall klarläggas och att hänsyn skall tas till den unges vilja med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad. Bestämmelsen gäller även för förvaltningsdomstolarna. Syftet med den är dock inte att vidga möjligheten eller skyldigheten att låta barn företräda inför domstolen, men om domstolen t.ex. finner att utredningen brister när det gäller att återspegla den unges inställning kan den med stöd av sin utredningsskyldighet behöva vidta åtgärder för att komplettera utredningen. Bestämmelser liknande den som infördes i LVU finns i 3 kap. 5 § socialtjänstlagen, i föräldrabalkens kapitel om vårdnad, boende, umgänge, adoption och verkställighet samt i utlänningslagen (2005:716). I förarbetena (prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.) till bestämmelsen i LVU uttalades bl.a. följande.

En generell bestämmelse av föreslagen innebörd i inledningen till LVU bör kunna tillförsäkra den unge rätten att komma till tals på ett helt annat sätt än vad som är fallet i dag. När en åtgärd enligt LVU kan bli aktuell – oavsett vilken typ av åtgärd det rör sig om – skall den unge ges tillfälle att uttrycka sin åsikt. Härigenom får den unge möjlighet att påverka det beslut som skall fattas samtidigt som han eller hon får känna sig delaktig i utformningen av vården, av åtgärder som många gånger kan vara avgörande för hans eller hennes liv och utveckling.

Att låta den unge själv komma till tals och uttrycka sin mening om sin situation och de åtgärder som kan komma att vidtas, hör naturligt samman med bestämmelsen om att "barnets bästa" skall vara avgörande för vilket beslut som fattas. Det är självklart ingen lätt uppgift att låta den unge komma till tals, att klarlägga den unges inställning, vilket också har påpekats av flera remissinstanser. Det är många gånger alltför lätt för vuxna att undvika det ofta problemfyllda och tidsödande arbetet med att ta reda på vad den unge har för åsikter när de skall bedöma hans eller hennes situation. Detta gäller både för utredningar som har lett fram till en ansökan om vård och vid andra åtgärder som vidtas under den pågående vården.

Den slutliga bedömningen av vad som är "barnets bästa" måste alltid göras av de vuxna som ansvarar för beslutet, men för att kunna bedöma vad som är bäst för den unge är det absolut nödvändigt att hans eller hennes inställning finns med i beslutsunderlaget.

Oavsett om det är ett barn eller en vuxen som en sak gäller, förutsätter en välgrundad inställning att personen ifråga har fått relevant information i så stor utsträckning som möjligt. Det kan därför synas självklart att den unge skall få information av betydelse för honom eller

hennes om inte informationen är olämplig med beaktande av den unges ålder och mognad. Socialstyrelsen har i sitt remissvar till Ds 2002:13 Utövat av barns rättigheter i familjerättsprocesser också framhållit att den anser att det redan i dag ligger i socialnämndens ansvar att se till att barnet får den information som inte är olämplig.

I praktiken lär också socialnämnderna redan i dag se till att den unge får relevant information om det inte bedöms som olämpligt med hänsyn till den unges bästa. Att den unges rätt till information inte kommit till uttryck i lagtexten har därför inte heller uppmärksamats som någon direkt brist. För att det inte skall råda någon tvekan om denna rätt bör den ändå komma till uttryck i lagtexten.

Det kan dock, med hänsyn till den unges bästa, inte råda någon absolut rätt att ta del av all information. Det är inte alltid möjligt eller lämpligt för den unge att ta del av all information eller av vissa delar av den. Även om det måste vara en ovanlig situation kan det också tänkas förekomma fall där den unge inte önskar ta del av den aktuella informationen. Det är då viktigt att komma ihåg att den unge har en viss rätt, men ingen skyldighet, att ta del av information. I betydligt fler fall torde det vara olämpligt för den unge att ta del av all eller vissa delar av informationen med hänsyn till hans eller hennes ålder och mognad.

Även om informationen i sig inte är olämplig för den unge med hänsyn till hans eller hennes ålder och mognad krävs stor lyhördhet från den som skall informera den unge, eftersom sättet informationen ges på kan vara det. Att informera den unge kräver därför förmåga att lyssna till och förstå den unge och att leva sig in i hans eller hennes kanske konfliktfyllda situation. Informationen måste anpassas på ett sådant sätt att den unge kan ta till sig den och att den inte är onödigt uppsplitande för den unge.

I sammanhanget kan nämnas att Socialstyrelsen sedan ett antal år driver ett långsiktigt utvecklingsarbete tillsammans med kommuner och forskare för att ta fram ett kunskapsbaserat stöd för det sociala barnvårdsarbetet. Utgångspunkten för projektet – Barns Behov I Centrum (BBIC) – är att skapa nationell enhetlighet i socialtjänstens arbete med utredning, planering och uppföljning med barn och unga i centrum. BBIC bygger på en helhetssyn på barns och ungas utveckling inom en rad områden som fysisk och psykisk hälsa, utbildning, känslor och beteendemässig utveckling etc. Barnet kommer genom detta arbetssätt på ett tydligare sätt i centrum. Formulär till stöd för socialsekreterarna har tagits fram för såväl utredning som planering och uppföljning. I dag har ett 90-tal kommuner börjat arbeta efter BBIC och senare under år 2006 kommer ytterligare 60 kommuner att ansluta sig.

Det går inte att ge några närmare exempel på när viss typ av information kan ges. Lämpligheten av att ge information varierar från individ till

individ och måste därför avgöras från fall till fall. Det är dock viktigt att inte glömma att även mycket små barn kan ha behov av information anpassad för dem. Om ett barn inte förstår händelserna runt det eller förstår vad som kan inträffa, t.ex. att det kan placeras i ett annat hem än det egna, kan detta i sig skapa stor oro och stress hos barnet. För att minska barns eller ungas känsla av oro och osäkerhet kan det finnas behov av att förklara även förfarandet i ett ärende eller ett mål, t.ex. att informera om socialnämndens och domstolarnas roll.

Det kan också förekomma fall då det är lämpligt att ge den unge information men olämpligt att efterfråga hans eller hennes inställning eller tvärtom.

Barn som inte är processbehöriga får inte del av handlingar på samma sätt som processbehöriga barn. I mål och ärenden där barnet är under 15 år kommuniceras handlingarna i stället med barnets ställföreträdare, dvs. vårdnadshavarna eller det offentliga biträdet om ett sådant har förordnats. Någon lagstadgad skyldighet för dessa personer att informera barnet om handlingarnas innehåll eller lämna information till barnet i övrigt finns inte i LVU.

För närvarande garanteras alltså endast att barn som fyllt 15 år personligen får tillgång till handlingarna i målet och på så sätt får upplysningar om vad målet rör sig om. Det kan inte anses lämpligt att i en bestämmelse om ungas rätt till information skilja mellan processbehöriga och icke-processbehöriga unga. Det är viktigt att även ett barn över 15 år, om det så önskar, kan få handlingars innehåll förklarad för sig.

I allmänhet torde det vara bäst för barnet att den som frågar barnet efter dess inställning också informerar barnet i saken.

Uppgiften att informera den unge får som huvudregel tillkomma företrädare för socialnämnden. Det bästa för den unge är givetvis att han eller hon får information i saken så fort som möjligt och att han eller hon dessutom löpande får ny information. Informationsskyldigheten bör därför åvila socialnämnden. Socialnämndens uppgift är för övrigt att tillvarata den unges intressen och att på olika sätt verka för att den unges bästa tillgodoses.

Med uttrycket relevant information i den föreslagna lagtexten avses vederhäftig information som är av betydelse för den unge i ärendet eller målet. Detta omfattar inte bara faktauppgifter i utredningen utan även information om följderna av den unges ställningstagande och möjliga resultat av utredningen eller utgången i målet.

4.1.2 Dokumentation

Förslag: Socialnämndens ansökan om vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) skall innehålla uppgift om lämnande av information samt om den unges inställning.

Skälen för förslaget: Det är viktigt att information ges till den unge så tidigt som möjligt, dels för att information kan lugna den unge i en obekant och kanske skrämmande situation, dels för att den unge skall kunna ge uttryck för sin inställning så tidigt som möjligt och denna inställning utgör en del av bedömningsunderlaget i ärendet eller målet.

I 4 § LVU finns bestämmelser om vad en ansökan om vård skall innehålla, bl.a. en redogörelse för den unges förhållanden. I Socialstyrelsens allmänna råd angående tillämpningen av LVU (SOSFS 1997:15) sägs också att vårdnadshavarens och den unges syn på vårdbehovet bör redovisas i ansökan.

Det är ändå viktigt att det kommer till klart uttryck i lagtexten att en ansökan skall innehålla uppgift om lämnande av information samt om den unges inställning.

Den unges ställningstagande kan ofta antas vara i vart fall delvis grundad på den information som lämnats honom i ärendet eller målet. Det är därför viktigt att det i ansökan på något sätt dokumenteras vilken typ av information som lämnats, när, i vilket sammanhang och hur detta skett samt när och på vilket sätt socialnämnden fått kännedom om den unges inställning. Om information inte kunnat lämnas eller den unges inställning inte kunnat inhämtas skall i stället en upplysning om detta lämnas tillsammans med skälen för detta. I rena undantagsfall kan det, mot bakgrund av den skyndsamhet som krävs i mål enligt LVU, även tänkas förekomma situationer där det inte är möjligt för socialnämnden att informera den unge eller ta del av dennes inställning innan en ansökan om vård görs. Förutom att det i ansökan upplyses om detta är det viktigt att ansökan eller den utredning rätten tar del av så snart som möjligt kompletteras med de behövliga uppgifterna.

Anledningen till att uppgifterna bör finnas i ansökan och inte endast antecknas i socialnämndens akt är dels att vikten av att informationen ges och inställningen inhämtas så tidigt som möjligt därmed understrykes, dels att rätten alltid skall ha tillgång till uppgifterna som en del av underlaget för sin bedömning i målet. Om rätten finner att socialnämndens ansökan eller utredning brister kan domstolen behöva vidta åtgärder för att underlaget skall kompletteras. Vilka åtgärder det kan bli fråga om ankommer på domstolen att avgöra.

4.2 Socialtjänstlagen (2001:453)

Förslag: I socialtjänstlagen (2001:453, SoL) skall införas en bestämmelse som tillförsäkrar den unge rätt att erhålla relevant information så långt

detta bedöms möjligt. Hänsyn skall därvid tas till den unges vilja med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad.

Bedömning: Det föreligger inte behov av att i SoL införa någon ny bestämmelse om dokumentation av informationsgivning eller inhämtande av barnets inställning.

Skälen för förslaget och bedömningen: De åtgärder och insatser som kan komma ifråga är för barns del ofta lika ingripande enligt SoL som enligt LVU. Barn har därför inte mindre behov av att få information i ärenden enligt SoL än i ärenden eller mål enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Samma skäl som anförts i avsnitt 4.1.1 för att införa motsvarande bestämmelse i LVU gör sig därför gällande även enligt SoL.

Den bestämmelse som finns i 11 kap. 1 § SoL om att vad som kommit fram vid utredning och som har betydelse för ett ärendes avgörande skall tillvaratas på ett betryggande sätt får anses tillräcklig för att uppgifter om informationsgivning till barnet och barnets inställning i ärendet skall dokumenteras av socialnämnden och ingå i beslutsunderlaget.

5 Kostnader

Samtliga föreslagna lagändringar i denna promemoria är avsedda att stärka barnets rätt ytterligare i mål och ärenden som rör deras person. Inget förslag kan förväntas medföra några större kostnadseffekter. I praktiken har det arbete och de kostnader som de krav som nu förtydligas i lagtexten medför i normalfallet redan uppfyllts av socialnämnden.

6 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

De nu föreslagna ändringarna beräknas tidigast kunna träda i kraft den 1 juli 2007. Övergångsbestämmelser kan inte anses behövliga.

7 Författningskommentar

7.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

1 §

I *sjätte stycket* förs en bestämmelse om att den unge skall få relevant information in i lagtexten. Hänsyn skall därvid tas till den unges vilja med beaktande av hans eller hennes ålder och mognad.

När det gäller frågan om vilken information som kan antas vara relevant för den unge går det som framgår av den allmänna motiveringen inte att närmare redogöra för detta. Detta måste avgöras från fall till fall. Dock är det naturligtvis så att den unge bör få vetskap om vad saken rör sig om. Den unge bör också få kännedom om vilka konsekvenser hans eller hennes inställning kan få för den unge och vad domstolens beslut kan innebära för honom eller henne. Den information som lämnas måste alltid vara anpassad – både till form och innehåll – till den unges ålder och mognadsgrad.

Det ankommer på socialnämnden att informera den unge. (Se avsnitt 4.1.1).

4 §

I *andra stycket* införs en bestämmelse om att en ansökan om vård skall innehålla uppgift om lämnande av information och den unges inställning enligt 1 § *sjätte stycket*. Socialnämnden bör ange inte bara att upplysningar har lämnats till den unge utan också vilka slags upplysningar som lämnats. Har det inte varit lämpligt eller möjligt att informera den unge eller inhämta den unges inställning bör i stället detta anges jämte skälen för det. (Se avsnitt 4.1.2).

6.2 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

3 kap. 5 §

I *andra stycket* förs en bestämmelse motsvarande den i 1 § *sjätte stycket* lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) in. (Se avsnitt 4.1.1 samt författningskommentaren till 1 § LVU).

Promemoria

2006-06-21

S2006/5257/ST

Socialdepartementet

Bevarande av dokumentation vid vissa placeringar av barn

Promemorian innehåller förslag som syftar till att bevara dokumentation för att säkerställa en enskild persons möjligheter att få veta mer om sin bakgrund i samband med olika placeringar. Dessutom bedöms förutsättningarna att utöva tillsyn i vissa verksamheter enligt socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade förbättras och tillgodoser behov av underlag för forskning.

Innehållsförteckning

1. Sammanfattning.....	3
2. Författningsförslag	4
2.1 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	4
2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.....	6
3 Bakgrund	7
3.1 Samhällets ansvar för vård av barn och ungdomar	7
3.2 Olika placeringsformer.....	8
3.3 Tillsyn.....	10
3.4 Dokumentation.....	11
4 Överväganden och förslag	14
4.1 Bevarande av dokumentation i hem för vård eller boende och boende med särskild service avseende barn	14
5 Konsekvenser av förslagen.....	16
6 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	18
7 Författningskommentarer	18
7.1 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	18
7.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.....	19

1.1 Sammanfattning

Promemorian innehåller förslag som syftar till att bevara dokumentation för att säkerställa en enskild persons möjligheter att få veta mer om sin bakgrund. Dessutom bedöms förutsättningarna att utöva tillsyn i vissa verksamheter enligt socialtjänstlagen (2001:453, SoL) och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) förbättras och tillgodoser behov av underlag för forskning.

Bestämmelser föreslås i SoL med innehållet att handlingar i enskild verksamhet som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i ett hem för vård eller boende eller i bostad med särskild service för dem som till följd av funktionshinder eller av annat skäl behöver sådant boende skall bevaras genom att överlämnas till socialnämnden, även efter att dessa inte kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten. SoL föreslås ändras på så sätt att undantag från gallring hos socialnämnden även gäller för handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att barn har placerats eller tagits emot i bostad med särskild service för dem som till följd av funktionshinder eller av annat skäl behöver sådant boende.

Ändring föreslås i LSS så att dokumentationen i enskild verksamhet som avser handlingar som kommit in eller har upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i bostad med särskild service för barn som behöver bo utanför föräldrahemmet skall bevaras genom att överlämnas till en eller flera nämnder som avses i 22 § LSS, även efter att dessa inte kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten.

Författningsändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2007.

2 Lagförslag

2.1 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:453) att 7 kap. 3 § och 12 kap. 2 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Bestämmelserna i 11 kap. 5 och 6 §§ gäller i tillämpliga delar i enskild verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn enligt denna lag. Dokumentation skall bevaras så länge den kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten.

Föreslagen lydelse

7 kap.

3 §

Bestämmelserna i 11 kap. 5 och 6 §§ gäller i tillämpliga delar i enskild verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn enligt denna lag. Dokumentation skall bevaras så länge den kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten. *Efter denna tid skall dock handlingar som kommit in eller har upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot:*

1. i ett hem för vård eller boende, eller

2. i sådant boende som avses i 5 kap. 7 tredje stycket

bevaras genom att överlämnas till socialnämnden.

12 kap.

2 §¹

Följande handlingar får inte gallras med stöd av bestämmelserna i 1 § första stycket:

1. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om faderskap eller föräldraskap enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken,

2. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om adoption,

3. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i ett hem för vård eller boende, i ett familjehem eller i ett

Följande handlingar får inte gallras med stöd av bestämmelserna i 1 § första stycket:

1. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om faderskap eller föräldraskap enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken,

2. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med utredning om adoption,

3. handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i ett hem för vård eller boende, i ett familjehem, i sådant

¹ Senaste lydelse 2005:452.

annat enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om barnet. *boende som avses i 5 kap. 7 § tredje stycket eller i ett annat enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om barnet.*

Avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § andra stycket eller 15 a § andra stycket föräldrabalken som godkänts av socialnämnden får inte gallras förrän barnet fyllt arton år.

Handlingar skall vidare undantas från gallring enligt bestämmelserna i 1 § av hänsyn till forskningens behov i ett representativt urval av kommuner och i övriga kommuner beträffande ett representativt urval av personer.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2007.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade att 23 a § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Bestämmelserna i 21 a och 21 b §§ gäller i tillämpliga delar i enskild verksamhet. Dokumentation skall bevaras så länge den kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten.

Föreslagen lydelse

23 a §

Bestämmelserna i 21 a och 21 b §§ gäller i tillämpliga delar i enskild verksamhet. Dokumentation skall bevaras så länge den kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten. *Efter denna tid skall dock handlingar som kommit in eller har upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i bostad med särskild service för barn som behöver bo utanför föräldrahemmet bevaras genom att överlämnas till den eller de nämnder som avses i 22 §.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2007.

3 Bakgrund

Socialstyrelsen har i en skrivelse till Socialdepartementet framfört att det bör övervägas en reglering som säkerställer att dokumentation i enskild verksamhet om barn som har placerats i ett hem för vård eller boende (HVB) bevaras och att ett sätt kan vara att dokumentationen överlämnas till placerande kommunen när den inte längre kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten (dnr S2004/4415/ST). Socialstyrelsen har anfört bl.a. följande. Handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats i ett HVB får inte gallras hos socialnämnden. En övervägande del av HVB-verksamheten drivs dock i enskild regi. Såvida inte annat avtalas är det möjligt för de enskilda verksamheterna att förstöra dokumentationen avseende en enskild när denne inte längre får vård eller behandling genom verksamhetens försorg. När det gäller förhållandena under själva vistelsen i behandlingshemmet torde även de journaler som förts i verksamheten innehålla betydande del av sådan information som den enskilde av rättssäkerhetsskäl inte bör berövas möjligheten att i vuxen ålder få ta del av. Enligt Socialstyrelsen har det från länsstyrelsernas sida även påtalats att möjligheten att förstöra dokumentation redan när denna inte längre behövs för åtgärder i verksamheten är otillfredsställande ur tillsynssynpunkt och med tanke på behovet av underlag för forskning.

3.1 Samhällets ansvar för vård av barn

Enligt 5 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453, SoL) skall socialnämnden verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden. I nära samarbete med hemmen skall socialtjänsten främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom. Särskild uppmärksamhet skall ges utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam sådan och socialtjänsten skall i samarbete med hemmen sörja för att dessa barn och ungdomar får det skydd och stöd som de behöver. I fall det är motiverat med hänsyn till den unges bästa kan vård och fostran ske utanför det egna hemmet. Enligt 1 kap. 2 § i SoL avses med barn den som är under 18 år. Någon definition av "ungdom" finns inte i lagen.

Om barns grundläggande behov allvarligt åsidosätts är det en skyldighet för samhället att ingripa för att skydda barnet. Socialtjänstens insatser med stöd av socialtjänstlagen förutsätter emellertid samtycke av den unges vårdnadshavare. Barn som har fyllt 15 år har rätt att själva föra sin talan i mål och ärenden enligt SoL (11 kap. 10 § SoL). Är det inte möjligt att åstadkomma nödvändiga åtgärder på frivillig väg, kan dessa ändå vidtas tvångsvis med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Lagen är tillämplig vid missförhållanden till följd av den unges hemmiljö eller den unges eget beteende. Det krävs också att missförhållandet medför en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas.

3.2 Olika placeringsformer

Det finns i huvudsak två placeringsformer för barn och unga som behöver vårdas och bo utanför det egna hemmet – familjehem eller hem för vård eller boende - HVB (6 kap. 1 § socialtjänstlagen [2001:453, SoL]). Kommunerna ansvarar för att det finns tillgång till sådana hem när behov uppstår (6 kap. 2 § SoL).

Familjehem

Placering i familjehem innebär att den unge får vistas i ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn och ungdomar för stadigvarande vård och fostran. Familjehem anses allmänt som en naturlig och lämplig vårdform för unga som skall beredas vård utanför hemmet, särskilt för yngre barn. Sådan placering innebär en nära anknytning till vuxna som i viss mån ersätter föräldrarna och det uppstår ofta en känslomässig relation mellan dem och barnet. Definitionen av familjehem utesluter sådan verksamhet som bedrivs yrkesmässigt, 3 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2001:937). Skulle verksamheten vara yrkesmässig är den i stället att anse som ett HVB.

Boende i familjehem kan ges både som bistånd med stöd av socialtjänstlagen, och med stöd av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. Insatsen familjehem som ges med stöd av LSS avser endast barn och ungdomar. Familjehem används också för vård som beslutas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

Hem för vård eller boende - HVB

Hem för vård eller boende - HVB definieras som hem inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård eller behandling i förening med ett boende. Sådana hem finns för såväl barn och ungdomar som vuxna. Som hem för vård eller boende räknas inte sådana särskilda boendeformer som avses i 5 kap. 5 § andra stycket eller 5 kap. 7 § tredje stycket SoL (3 kap. 1 § andra stycket socialtjänstförordningen). För att det skall röra sig om ett HVB skall det vara fråga om en verksamhet som erbjuder heldygnsböende i kombination med vård eller behandling. Om verksamheten endast erbjuder möjligheter till tillfälligt boende utan inslag av vare sig vård eller behandling är den alltså inte att anse som ett HVB.

HVB kan drivas av såväl staten, kommuner och landsting som av enskilda, t.ex. ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ. Enskilda måste emellertid bedriva verksamheten yrkesmässigt samt ha tillstånd av länsstyrelsen för den (3 kap. 1 § socialtjänstförordningen och 7 kap. 1 § SoL). Sådant tillstånd får endast beviljas om verksamheten uppfyller kraven på god kvalitet och säkerhet. Det är möjligt att förena tillstånd med villkor. Har kommunen med stöd av 2 kap. 5 § SoL slutit avtal med annan om att utföra sådan verksamhet, krävs emellertid inte något av länsstyrelsen meddelat tillstånd.

Länsstyrelserna har utarbetat gemensamma riktlinjer för prövningen av tillstånd att bedriva HVB och har att beakta även de av Socialstyrelsen utfärdade föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende (SOSFS 2003:20), som behandlar bl.a. frågor om personal, personaltätthet, lokaler, journalföring, behandlingsplan, ansökan om tillstånd samt socialnämndens löpande tillsyn.

Ett HVB kan vara en större verksamhet med en stor personalgrupp, flera olika avdelningar och många barn eller ungdomar. Det kan också vara en verksamhet med endast några platser och få anställda – kanske ett före detta familjehem som successivt utökat sin verksamhet till att bli en liten institution. Barn och ungdomar placeras som regel i institution för att få någon slags behandling eller för att deras situation skall utredas. Det kan också vara fråga om en tillfällig placering för att barnet behöver någonstans att ta vägen och ingen annan lösning står till buds. Vissa HVB arbetar enbart med barn och ungdomar, andra tar emot hela familjer.

De barn och ungdomar som tas emot i de olika hemmen kan ha många olika problem och i varierande åldrar. Det kan röra sig om allt ifrån spädbarn där man misstänker eller konstaterat brister i omvårdnaden till ungdomar som uppvisar problematiskt beteende, t.ex. missbruk och kriminalitet.

De flesta HVB tar emot barn och ungdomar av båda könen, men några vårdar enbart pojkar eller enbart flickor. Vid sådan uppdelning rör det sig ofta om att verksamheten skall svara mot speciella typer av problem, så t.ex. finns det specialhem för flickor som utsatts för sexuella eller andra övergrepp och kränkningar.

Sociala barn- och ungdomsvårdskommitténs förslag till ändring av definitioner

Sociala barn- och ungdomsvårdskommittén har i betänkandet Källan till en chans – Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården (SOU 2005:81) föreslagit att definitionerna av familjehem respektive hem för vård eller boende ändras. Kommittén har också föreslagit att skillnaden skall vara att ett hem för vård eller boende till skillnad från familjehem förestås av en utbildad föreståndare. Vidare bör hem för vård eller boende benämnas hem för vård och boende eftersom det stämmer bättre överens med definitionen i förordningen. Kommittén anför bl.a. följande. I socialtjänstförordningen definieras hem för vård eller boende respektive familjehem. Där anges att hem för vård eller boende till skillnad från familjehem bedrivs yrkesmässigt. Många familjehemsföräldrar har uppdrag från socialnämnden som innebär att de stödjer de placerade barnen på hel- eller halvtid. Uppdraget får därför betydelse för deras försörjning och är i den meningen yrkesmässigt men det bör enligt kommittén inte ändra hemmets karaktär av familjehem.

3.3 Tillsyn

Socialstyrelsen har den övergripande tillsynen över socialtjänsten i landet. Den är som regel inte inriktad på enskilda ärenden. Styrelsens huvuduppgift är i stället att följa och vidareutveckla socialtjänsten. Till ledning för tillämpningen av bl.a. socialtjänstlagen (2001:453; SoL) utfärdar Socialstyrelsen föreskrifter och allmänna råd.

Tillsynen över familjehem

Socialnämnden har, som ett led i sin myndighetsutövning, ansvaret för att familjehem utreds. Socialnämnden har alltid ansvaret för det placerade barnet och för att vården följs upp. Ansvaret är detsamma oavsett hur ett familjehem rekryteras. Av SoL framgår att det är socialnämnden som skall utreda och bedöma om ett familjehem är lämpligt och har förmåga att tillgodose det aktuella barnets behov samt följa upp vården av barnet. Det kan noteras att länsstyrelsen har tillsyn över enskild verksamhet, som inte är tillståndspliktig, och som kommunen upphandlar tjänster från för att fullgöra sina skyldigheter enligt SoL.

Tillsynen över hem för vård eller boende - HVB

Den direkta tillsynen över HVB svarar länsstyrelserna för. Länsstyrelserna skall bl.a. följa socialnämndernas tillämpning av lagen och biträda socialnämnderna med råd i deras verksamhet. Tillsynen omfattar även HVB som drivs i enskild regi. Länsstyrelserna har rätt att inspektera verksamhet som står under deras tillsyn och får inhämta upplysningar och ta del av de handlingar och annat material som behövs för uppgiften. Om det förekommer något missförhållande i ett HVB får länsstyrelserna förelägga den som svarar för verksamheten att avhjälpa detta. Vid allvarigare missförhållanden får länsstyrelserna, om ett föreläggande inte följs, förbjuda fortsatt verksamhet. HVB som drivs i enskild regi och som kräver tillstånd står under löpande tillsyn av socialnämnden i den kommun där verksamheten bedrivs. Socialnämnden har rätt att inspektera verksamheten och får inhämta de upplysningar och ta del av de handlingar som behövs för tillsynen (13 kap. 5 § SoL). Enligt Socialstyrelsens föreskrifter skall sådan inspektion äga rum minst en gång per år (föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende, SOSFS 2003:20; 7 kap. 1 §). Socialstyrelsen rekommenderar att socialnämnden inhämtar synpunkter på vården och behandlingen från klienterna. Om socialnämnden får kännedom om missförhållanden i enskild verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn, skall socialnämnden underrätta länsstyrelsen om det.

3.4 Dokumentation

För socialtjänsten finns bestämmelser om dokumentation i 11 kap. socialtjänstlagen (2001:453, SoL). I 11 kap. 5 § SoL anges att handläggning av ärenden som rör enskilda samt genomförande av beslut om stödinsatser, vård och behandling skall dokumenteras. Dokumentationen skall utvisa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och händelser av betydelse. Handlingar som rör enskildas personliga förhållanden skall förvaras så att obehöriga inte får tillgång till dem. Av 11 kap. 6 § SoL framgår bl.a. att dokumentationen skall utformas med respekt för den enskildes integritet.

De dokumentationskrav i hanteringen av ärenden som rör enskilda som finns i lagstiftningen tillgodoser olika syften. Ett syfte med dokumentation är att tillgodose den enskildes rättssäkerhet. Behov finns därför att dokumentera allt som kommit fram i utredningen om den enskilde och som har avgörande betydelse för en myndighets ställningstagande i ärendet. Genom dokumentationen och den enskildes rätt till insyn i ärenden som rör myndighetsutövning stärks den enskildes skydd mot felaktig eller bristande myndighetsutövning. För att den enskilde skall kunna klaga eller begära rättelse är det viktigt att det som hänt finns dokumenterat i nödvändig utsträckning. Vid överklagande av beslut behöver förvaltningsdomstolarna ha det underlag som den som har fattat det överklagade beslutet har haft för att kunna göra en korrekt prövning av överklagandet. Det individuella tjänstemannaansvaret medför att det är den enskilde tjänstemannen som är ansvarigt för innehållet i de anteckningar som han eller hon gör om varje enskild person. Det är därför viktigt även för personalens rättsliga ställning att dokumentera de uppgifter som är nödvändiga för en rättvisande bedömning såväl av det enskilda ärendet som av ärendets handläggning. Dokumentationen kan säkerställa god kvalitet i beslutsfattandet men även vid genomförandet av en insats. Dokumentation underlättar en individuell uppföljning av om den enskilde får den insats som han eller hon är berättigad till enligt beslutet samt att arbetet utförs i enlighet med fastställda kvalitetskriterier och normer. Ett annat syfte med dokumentation är att den möjliggör för en huvudman att kunna följa upp och utvärdera sin verksamhet samt planera olika insatser och aktiviteter. Huvudmannen kan också systematiskt och fortlöpande utveckla och säkra verksamheten så att den kan upprätthålla en god kvalitet. En uppföljning kan ge en överblick över situationen dels för en enskild individ, dels för olika målgrupper eller verksamhetsnivåer. Vidare kan utvärderingen visa om resursåtgång och om resultatet uppfyller satta mål för verksamheten. Dokumentationen har även betydelse för statens möjlighet att bedriva tillsyn, uppföljning och utvärdering samt att kunna utarbeta regelbundna och fortlöpande beskrivningar av hur verksamheten utvecklas i förhållande till nationella mål, behov etc. Vidare har dokumentationen betydelse för att trygga behovet av data för forskningsarbetet.

Föreskrifter och allmänna råd

Socialstyrelsen har utfärdat föreskrifter och allmänna råd om dokumentation vid handläggning av ärenden och genomförande av insatser enligt SoL, LVU, LVM och LSS (SOSFS 2006:5) och föreskriver bl.a. följande. Föreskrifterna skall tillämpas i samband med handläggning av ärenden som rör enskilda och genomförandet av beslut om individuellt behovsprövade insatser inom socialtjänsten. Genomförandet av ett beslut om en insats skall dokumenteras fortlöpande. Som allmänna råd anges bl.a. att om en enskild insats genomförs i enskild verksamhet eller av en annan nämnd än den beslutande, bör dokumentationen under genomförandet hållas samman i en personakt som upprättas hos den som genomför insatsen och att genomförandet av ett beslut bör dokumenteras i en journal, oavsett om insatsen genomförs av den nämnd som fattat beslut i ärendet, av annan nämnd än den beslutande eller i enskild verksamhet (se 1 kap. 1 och 3 §§ och 6 kap. SOSFS 2006:5).

Socialstyrelsen har vidare utfärdat föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende (SOSFS 2003:20) som bl.a. föreskriver att journal skall föras för var och en som får vård eller behandling i ett hem för vård eller boende. Journalen skall förutom anteckningar om beslut och åtgärder innehålla uppgifter om faktiska omständigheter och händelser av betydelse för att tillgodose den enskildes rätt till en insats som är av god kvalitet och uppfyller kraven på säkerhet, tillgodose den enskildes rätt till insyn i vården och behandlingen samt möjliggör uppföljning, utvärdering och tillsyn. Anteckningar i journalen om vidtagna åtgärder skall utvisa de sakförhållanden och bedömningar som legat till grund för åtgärderna, om detta inte framgår av behandlingsplanen. Anteckningarna skall föras kontinuerligt, i kronologisk ordning samt vara daterade och signerade. I allmänna råd anges att vid avtal enligt 2 kap. 5 § SoL med den som bedriver enskild verksamhet bör den placerande kommunen se till att all social dokumentation om barn som placerats i ett hem för vård eller boende bevaras även efter den tid som anges i 7 kap. 3 § nämnda lag samt att det kan vara lämpligt att avtala att dokumentationen skall överlämnas till den placerande kommunen när den inte längre kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten.

Gallring och bevarande av dokumentation

Enligt 12 kap. 1 § SoL gäller att anteckningar och andra uppgifter i en personakt hos socialnämnden som tillhör en sådan sammanställning av uppgifter som avses i lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten skall gallras fem år efter det att sista anteckningen gjordes i akten. Uppgifterna skall dock inte gallras så länge uppgifter om samma person inte har gallrats av nämnden enligt andra stycket; dvs. uppgifter i en sammanställning. Uppgifter i en sammanställning som avses i lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten skall gallras fem år efter det att de förhållanden som uppgifterna avser har upphört. Gallring skall vara avslutad senast kalenderåret efter det att gallringsskyldigheten inträdde.

Enligt 12 kap. 2 § SoL får handlingar inte gallras med stöd av bestämmelserna i 1 § bl.a. i fråga om handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i ett hem för vård eller boende, i ett familjehem eller i ett annat enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om barnet. I regeringens proposition Om arkiv m.m. (prop. 1989/90:72 s. 95 f.) anförde regeringen bl.a. följande:

Det är viktigt att kunna garantera enskilda människor en betryggande rätts-säkerhet genom ett tillräckligt bevarande av dokumentation hos nämnderna. Det är inte endast den rent formella rättssäkerheten som är av vikt. Det finns också andra, psykologiska eller sociala, skäl som talar för att vissa handlingar skall bevaras för framtida behov.

Enligt min mening måste det ses som en rättighet för människor att få kunskap om sin historia och sin bakgrund. Behovet av kunskap är inte begränsat enbart till de biologiska förhållandena. För en persons utveckling kan det vara lika viktigt att få reda på sitt sociala ursprung samt andra tidigare sociala förhållanden som haft avgörande betydelse.

Som understryks i flera remissyttranden finns det olika situationer i en människas liv där ett behov av att få veta mer om sin bakgrund uppkommer. Detta inträffar ofta i samband med puberteten, med att personen får egna barn eller att någon i omgivningen avlider. Det kan hos många barn och vuxna upplevas som en trygghet att då kunna få reda på förhållanden kring en adoption, en placering i ett familjehem eller på en institution.

Å andra sidan kan hävdas att integritetsskäl talar för att även handlingar som rör förhållanden av detta slag skall gallras. Min uppfattning är emellertid att möjligheten att få kunskap om sitt ursprung eller sin bakgrund måste väga tyngre än integritetsskäl. Jag anser därför inte att en gallring bör genomföras som omintetgör möjligheten för enskilda personer att i vuxen ålder få tillgång till bakgrunden till en så avgörande åtgärd som ett omhändertagande eller en adoption. Det vore etiskt felaktigt att inte låta denna möjlighet finnas.

För dokumentation i enskild verksamhet, som står under länsstyrelsernas tillsyn, gäller att den skall bevaras så länge den kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten (7 kap. 3 § SoL). I förarbetena till bestämmelsen anges att de åtgärder som då avses är i första hand åtgärder gällande vården eller behandlingen av den person som dokumentationen avser (prop. 1996/97:124 s. 151).

I fråga om bevarande av dokumentation som rör viss verksamhet enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, finns en bestämmelse om att handlingar som har kommit in eller upprättats i samband med att en insats lämnas enligt 9 § 8 LSS, dvs. boende i familjehem eller i bostad med särskild service för barn och ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet, inte får gallras (se 21 d § LSS). För enskild verksamhet gäller att dokumentation skall bevaras så länge den kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten (se 23 a § LSS).

Sekretess

Huvudregeln inom socialtjänsten är att sekretess gäller för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan

röjas utan att den enskilde eller någon närstående lider men, s.k. omvänt skaderekvisit (7 kap. 4 § Sekretesslagen [1980:100]). Presumtionen är att sekretess gäller. En uppgift får inte röjas om man inte är säker på att detta inte kan leda till men. Begreppet "men" syftar i första hand på integritetskränkningar av olika slag som kan uppstå om uppgifter om någons personliga förhållanden lämnas ut. "Men" innefattar både kroppsliga ingrepp och psykiska obehag. I förarbetena sägs att den berörda personens egen upplevelse bör vara vägledande när det gäller att bedöma om men föreligger eller inte.

Med uppgifter om någons personliga förhållanden menas så vitt skilda förhållanden som t.ex. ekonomi eller psykiskt sjukdomstillstånd. Även uppgifter om någons bostadsadress och anställning rör personliga förhållanden. Sådana uppgifter om enskilds personliga förhållanden i handlingar som överlämnas till socialnämnden kommer alltså att omfattas av sekretess i den utsträckning som stadgas i 7 kap. 4 § sekretesslagen.

Sekretess gäller som regel inte i förhållande till den enskilde själv (14 kap. 4 § sekretesslagen). I normalfallet medges den enskilde att ta del av innehållet i den akt som finns beträffande henne eller honom. Den som är sökande, klagande eller annars part i mål eller ärende hos domstol eller annan myndighet har som huvudregel rätt att ta del av handlingar eller annat material i målet eller ärendet, även om detta skulle innebära att han eller hon får del av uppgifter som rör en annan person. (jfr. 14 kap. 5 § sekretesslagen).

Den situationen kan emellertid uppkomma att sekretess gäller även mot den person som är part i ärendet för känsliga uppgifter i akten som rör en annan person. En följd av sekretessen blir att en enskild person som söker information om sin bakgrund i ett ärende där hon eller han har varit part kan nekas att få vissa uppgifter (jfr. JO 1992/93 s. 596).

4 Överväganden och förslag

4.1 Bevarande av dokumentation i hem för vård eller boende och boende med särskild service avseende barn

Förslag: I 7 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) införs en bestämmelse om att handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i ett hem för vård eller boende eller i bostad med särskild service för dem som till följd av funktionshinder eller av annat skäl behöver sådant boende skall bevaras genom att överlämnas till socialnämnden, även efter att dessa inte kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten.

Ändring föreslås i 12 kap. 2 § socialtjänstlagen på så sätt att undantag från gallring även gäller för handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att barn har placerats eller tagits emot i bostad med sär-

skild service för dem som till följd av funktionshinder eller av annat skäl behöver sådant boende.

I 23 a § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, införs en bestämmelse om att handlingar som kommit in eller har upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i bostad med särskild service för barn som behöver bo utanför föräldrahemmet skall bevaras genom att överlämnas till den eller de nämnder som avses i 22 § LSS, även efter att dessa inte kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten.

Skälen för förslaget: Insatser inom den sociala barnvården innebär ofta ett stort ingrepp i barns och deras familjers liv. Samhället tar i detta sammanhang på sig ett stort ansvar. Det måste därför ställas stora krav på insatsernas säkerhet och kvalitet liksom rättssäkerheten i handläggning och dokumentation.

Socialdepartementet anser att det finns anledning att överväga att säkerställa enskilda personers möjligheter av att få veta mer om sin bakgrund. I lagstiftningen finns ett undantag från gallring när det gäller dokumentation som finns hos socialnämnden (se 12 kap. 2 § socialtjänstlagen [2001:453; SoL]). Skäl för att ha bestämmelse om undantag från gallring är att det finns situationer i en persons liv där det finns ett behov av att få veta mer om sin bakgrund. Detta kan inträffa i samband med puberteten, med att personen får egna barn eller någon i omgivningen avlider. Det kan hos många barn och vuxna upplevas som en trygghet att då kunna få reda på förhållanden kring en placering i ett annat hem än det egna hemmet.

För enskild verksamhet inom socialtjänsten gäller dock att dokumentationen skall bevaras så länge den kan antas ha betydelse för verksamheten (se 7 kap. 3 § SoL). Detta leder till att dokumentation i enskild verksamhet kan förstöras efter att behandlingen eller insatsen upphör. Det finns dock en möjlighet för den placerande kommunen att avtala om att dokumentationen skall överlämnas till uppdragsgivaren. Det finns ingen anledning att enskilda personer skall ha en svagare möjlighet att få veta mer om sin bakgrund i fall det har varit fråga om placering i enskild verksamhet än i en placering i verksamhet som drivs av en kommunalnämnd.

Regleringen i nuvarande 12 kap. 2 § 3 SoL kan användas som en förebild för att reglera dokumentation i enskild verksamhet. Därmed bör övervägas om handlingar som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i ett hem för vård eller boende, i ett familjehem eller i ett annat enskilt hem (t.ex. privatplacering – dvs. en placering som inte sker på uppdrag av socialnämnden) som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden bevaras.

Socialdepartementet bedömer att den eventuella dokumentation som förs i familjehem eller i andra enskilda hem är begränsad och torde till sitt innehåll mer ligga till grund för uppföljningssamtal mellan familjehemsföräldrarna och socialnämndens tjänstemän. Dessutom bör beaktas att

familjehemsplaceringar syftar till att skapa en god känslomässig relation mellan familjehemsföräldrarna och barnet. Mot denna bakgrund bedömer Socialdepartementet att det inte är lämpligt att införa en bestämmelse om bevarande av dokumentation i familjehem och andra enskilda hem.

Med hem för vård eller boende avses i första hand institution inom socialtjänsten som tar hand om enskilda för dygnsvård. Som regel skall familjehem prövas före vård i institution i de fall barnet behöver beredas vård utanför det egna hemmet. Det enskilda barnets förhållanden kan ställa krav på mer omfattande stöd- eller behandlingsinsatser än de som kan ges i enskilt hem. Exempelvis kan det finnas behov av särskilt utbildad personal och särskilt anpassade lokaler. Dessutom är dokumentationen som förs i hem för vård eller boende mer omfattande än den som eventuellt förs i familjehem. Socialstyrelsen har utfärdat föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende (SOSFS 2003:20) som skall tillämpas på sådana boenden som drivs i såväl kommunal som enskild regi. Däri anges som föreskrifter bl.a. att journal skall föras för var och en som får vård eller behandling i ett hem för vård eller boende, se avsnitt 3.4. Socialdepartementet anser att dokumentation som finns i hem för vård eller boende skall bevaras för att säkerställa enskilda personers möjligheter att få veta mer om sin bakgrund när han eller hon som barn varit placerad i ett sådant boende även i de fall det bedrivs i enskild regi (jfr. 12 kap. 2 § SoL i fråga om bevarande av dokumentation i hem för vård eller boende som drivs i kommunal regi).

Socialdepartementet anser att det även finns skäl att införa en bestämmelse om att bevara handlingar, i verksamhet som drivs i kommunal eller enskild regi, som har kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i boende som avses i 5 kap. 7 § tredje stycket SoL; dvs. boende med särskild service för dem som till följd av funktionshinder eller av annat skäl inte har möjlighet att bo i ordinärt boende. Även dokumentation som finns i sådant boende bör bevaras för att säkerställa enskilds intresse av att kunna få vet mer om sin bakgrund. Därmed föreslås nuvarande 12 kap. 2 § 3 SoL ändras så att en bestämmelse om bevarande av dokumentation införs. Dessutom bör en sådan motsvarande reglering också införas för dokumentation i enskild verksamhet som har kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i en bostad med särskild service enligt 9 § 8 lagen (1993:387) om stöd och service till viss funktionshindrade.

Bestämmelserna om bevarande av dokumentation bedöms även kunna underlätta den tillsyn som sker enligt socialtjänstlagen och lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade samt tillgodose behovet av underlag för forskning.

5 Konsekvenser av förslagen

Skälen för att ha bestämmelse om undantag från gallring är att det finns situationer i en persons liv där det finns ett behov av att få veta mer om

sin bakgrund och förbättra förutsättningarna att utöva tillsyn i verksamheter enligt socialtjänstlagen (2001:453; SoL) och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) samt behovet av att ha underlag för forskning. För att säkerställa dessa behov i fråga om bevarande av dokumentation i enskild verksamhet som avser barn som placerats i olika boenden har i denna promemoria lämnats förslag till ändring i SoL och LSS.

Enskild verksamhet

Den föreslagna ändringen i 7 kap. 3 § SoL och 23 a § LSS innebär endast att det hem där barnet placerats eller tagits emot har att överlämna den dokumentation som finns i hemmet. Förslaget bedöms inte medföra ökade kostnader för enskilt bedriven verksamhet.

Kommun

Socialnämnden eller i fråga om verksamhet enligt LSS den eller de nämnder som avses i 22 § LSS har alltid ansvaret för det placerade barnet och för att vården följs upp. HVB som drivs i enskild regi och som kräver tillstånd står, utöver den tillsyn länsstyrelserna bedriver, också under tillsyn av socialnämnden eller den eller de nämnder som avses i 22 § LSS i den kommun där verksamheten bedrivs. Nämnden har rätt att inspektera verksamheten.

Förslaget om bevarande av dokumentation som förs om barn i enskild verksamhet som är hem för vård eller boende och boende med särskild service samt i kommunal verksamhet som avser boende med särskild service, medför att kommunerna kommer att få bevara mer dokumentation än för närvarande.

Det saknas uppgift om hur många kommuner som tillämpar Socialstyrelsens allmänna råd SOSFS 2003:20 i den del det avser rådet att det kan vara lämpligt att avtala att dokumentationen skall överlämnas till den placerande kommunen när den inte längre kan antas ha betydelse för åtgärder i verksamheten. Antalet barn under 18 år som varit placerade eller tagits emot i hem för vård eller boende i enskild verksamhet uppgick den 1 november 2004 till totalt 1 659 och av dessa var 690 flickor och 969 pojkar (se Sveriges officiella statistik, Barn och unga – insatser 2004, Statistik Socialtjänst, Socialstyrelsen 2005:8). Antalet barn boende i bostad med särskild service för barn och ungdom enligt 9 § 8 LSS uppgick den 1 oktober 2005 till 1 027 och av dessa var 354 flickor och 673 pojkar, dock räknas som barn personer upp till 22 år (se Sveriges officiella statistik, Funktionshindrade – insatser enligt LSS år 2005, Statistik Socialtjänst, Socialstyrelsen 2006:2). Antalet personer i åldrarna 0-19 år i särskilda boendeformer den 1 oktober 2005 uppgick till 99 och av dessa var 66 män och 33 kvinnor (se Sveriges officiella statistik, Funktionshindrade personer år 2005 – kommunala insatser enligt socialtjänstlagen samt hälso- och sjukvårdslagen år 2005, Statistik Socialtjänst, Socialstyrelsen 2006:4).

Socialdepartementet bedömer att kostnaderna blir begränsade och i viss mån uppvägs av den nytta som kommunerna kan ha av att genom bevarad dokumentation få bättre möjligheter att följa upp beslutade placeringar och utöva tillsyn av verksamheterna.

Socialstyrelsen och länsstyrelserna

Förslagen bedöms underlätta för Socialstyrelsens och länsstyrelsernas tillsynsarbete enligt SoL och LSS.

Barn

Det är angeläget att det finns ett uttalat barnperspektiv i handläggning av ärenden som berör barn. Barnets önskemål och synpunkter skall inhämtas. I dessa ärenden är det också viktigt att anpassa informationen som förmedlas och dokumentationen så att barnet eller barnets vårdnadshavare kan förstå det som sägs eller skrivs. Vetskapen om att det i framtiden är möjligt att få reda på förhållanden kring en placering på ett HVB eller boende med särskild service kan antas stärka barns trygghet under placeringen. Vidare bedöms barnens rättssäkerhet kunna stärkas eftersom kommunerna och andra tillsynsmyndigheters förutsättning att följa upp beslutade placeringar och utöva tillsyn förbättras. Dessutom kan situationen för placerade barn i allmänhet påverkas genom att samhällets kunskap om barn som placerats ökar.

6 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Ändringarna i socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade föreslås trädas i kraft den 1 juli 2007. Beträffande förslagen till lagändringar bedöms inte några övergångsbestämmelser vara nödvändiga.

7 Författningskommentar

7.1 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

7 kap. 3 §

Paragrafen föreslås ändras och behandlas i avsnitt 4.1. I 6 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) finns den grundläggande bestämmelsen om socialnämndens skyldighet att sörja för att den som behöver vårdas eller bo i annat hem än det egna tas emot i bl.a. hem för vård eller boende. Hem för vård eller boende definieras i 3 kap. 1 § socialtjänstförordningen (2001:937) som ett hem inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård eller behandling i förening med ett boende. I 6 kap. 2 § socialtjänst-

lagen framgår att kommunen ansvarar för att det finns tillgång till sådana hem.

Paragrafen innehåller den föreskrift som gör att dokumentationsbestämmelserna 11 kap. 5 och 6 §§ socialtjänstlagen gäller i tillämpliga delar i enskild verksamhet som står under länsstyrelsens tillsyn. Den innehåller också den nödvändiga regleringen av hur länge dokumentationen i enskild verksamhet måste bevaras. Ändringen syftar till att säkerställa att dokumentation i enskild verksamhet bevaras i viss mån på motsvarande sätt som det som gäller för socialnämnd enligt 12 kap. 2 § första stycket 3 socialtjänstlagen. De handlingar i enskild verksamhet som skall bevaras är sådana som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i ett hem för vård eller boende.

12 kap. 2 §

Detta har behandlas i avsnitt 4.1. Ändring föreslås på så sätt att i *första stycket 3* även införs att undantaget från gallring även avser handlingar hos socialnämnden som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i sådant boende som avses i 5 kap. 7 § tredje stycket socialtjänstlagen.

7.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

23 a §

Paragrafen föreslås ändras och behandlas i avsnitt 4.1. De handlingar som skall bevaras är sådana som kommit in eller upprättats i samband med att ett barn har placerats eller tagits emot i bostad med särskild service för barn som behöver bo utanför föräldrahemmet (9 § 8 lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade).

Paragrafen har utformats med 7 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) som förebild.

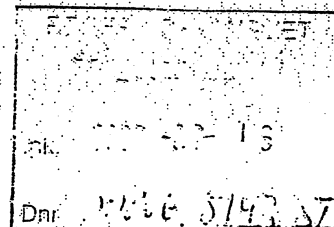

2006-06-15

Dnr 12-508-06

Socialdepartementet

103 33 Stockholm

Vissa frågor rörande ungdomsvården inom SiS

Sammanfattande inledning

Statens institutionsstyrelse (SiS) är central förvaltningsmyndighet för sådana hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) samt 22 och 23 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). SiS har även ansvaret för verkställighet av den straffrättsliga påföljden slutna ungdomsvård enligt lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård (LSU). SiS har i dag knappt 50 institutioner, varav 33 ungdomshem, vilka är belägna över hela landet. De ungdomar som dömts till slutna ungdomsvård vårdas företrädesvis på sex av SiS särskilda ungdomshem.

Inom ett antal områden har SiS uppmärksammat ett behov av ändrade bestämmelser för verksamheten (jfr. SiS skrivelser 2004-12-14, dnr 101-899-04, resp. 2005-10-06, dnr 12-729-05). I föreliggande skrivelse återkommer myndigheten till de förslag som gäller beslut om tillfällig placering på ett särskilt ungdomshem, inläsning under nattvila av ungdomar som dömts till slutna ungdomsvård samt utökade möjligheter till provtagning på särskilda ungdomshem. Förslag till författningsändring finns i bilaga.

Beslut om tillfällig placering

Aktuella bestämmelser m.m.

Enligt 11 § första stycket LVU bestämmer socialnämnden hur vården av den unge skall ordnas och var han eller hon skall vistas under vårdtiden. I 12 § LVU sägs att för vård av unga som på någon grund som anges i 3 § behöver stå under särskilt

noggrann tillsyn skall det finnas särskilda ungdomshem. Om socialnämnden har beslutat att den unge skall vistas i ett sådant hem, skall SiS anvisa plats.

Av 3 kap. 10 § socialtjänstförordningen (2001:937), SoF, följer att institutionschefen beslutar om inskrivning i hemmet efter platsanvisning av SiS. I 3 kap. 14 § SoF sägs att institutionschefen beslutar om utskrivning, om inte huvudmannen har bestämt annorlunda. Om den enskilde vårdas med stöd av LVU, får han eller hon inte skrivas ut om inte socialnämnden har begärt eller medgivit det.

Förfarandet vid beslut enligt 11 § LVU har prövats av JO den 26 februari 2004 (dnr 304-2002). Enligt JO följer direkt av lagrummets lydelse att det av ett beslut om var den unge skall placeras måste framgå var han eller hon skall vistas under vårdtiden, vilket innebär att det ifrågavarande hemmet skall anges i beslutet.

För att kunna transportera elever har en institutionschef vid ett särskilt ungdomshem möjlighet att vid behov begära handräckning av polis. I vissa fall kan det vara fråga om att transportera en intagen mellan institutionerna, och i andra fall gäller det att efterforska och återföra den intagne efter en avvikning. I åter andra fall handlar det om att eleven skall inställa sig vid en domstolsförhandling eller annan förrättning. Bestämmelser om polishandräckning finns i 43 § LVU. Många gånger utförs transporter av SiS egen personal, eftersom möjligheten att begära polishandräckning skall användas sparsamt och endast om det finns en grundad anledning att anta att de särskilda tvångsbefogenheter som handräckningsinstitutet innefattar är påkallade.

När det är fråga om långväga transporter kan det hända att eleverna får övernatta i arrest eller på ett allmänt häkte. Denna ordning är, enligt SiS mening, inte tillfredsställande och kan inte sägas harmoniera med bestämmelserna i FN:s barnkonvention. Myndigheten har därför beslutat att samtliga ungdomshem som har akutplatser och som har plats att ta emot elever, efter förfrågan skall ta emot ungdomar i samband med transport. Det förekommer också att en elev som är intagen i ett särskilt ungdomshem, t.ex. efter en avvikning, har ett behov av att tillfälligt vistas på ett annat ungdomshem för avgiftning.

Den allmänna rätten att förhindra en rymning med stöd av 24 kap. 2 § brottsbalken (BrB) torde gälla även när en annan institution tar emot den unge för övernattningshemmet. De särskilda befogenheter som tillkommer en SiS-institution gäller däremot enbart gentemot elever som är placerade och inskrivna vid institutionen. För att t.ex. kunna placera den unge på lösbar enhet eller genomföra en avskiljning i samband med en övernattningshemmet måste därför utskrivning ske från det ordinarie hemmet och inskrivning ske på "övernattningshemmet". Vid en LVU-placering förutsätter detta att socialnämnden (eller dess ordförande) fattat beslut om placering vid övernattningshemmet innan övernattningshemmet äger rum. Detta kan i vissa fall vara svårt, eftersom det inte sällan rör sig om akuta transporter på tider då socialnämnden eller socialjouren inte finns tillgänglig, t.ex. i de fall den unge varit avviken och

omhändertagits av polis nattetid eller under helgen. Även i samband med en planerad transport kan ett hastigt uppkommet behov av övernattningsuppgång.

Behov av förändring

Även om SiS normalt kräver ett beslut om placering från socialnämnden enligt 11 § LVU, kan det förekomma att en intagen i samband med transport tillfälligt placeras på en låsbar avdelning vid en annan institution utan ett sådant beslut. En sådan lösning är med hänsyn till kraven på rättssäkerhet dock inte helt tillfredsställande. Då det i förevarande fall blir fråga om att använda sig av de tvångsbefogenheter som lagen medger måste, enligt SiS uppfattning, minsta osäkerhet ifråga om lagtillämpningen betraktas som otillfredsställande. Såväl rättssäkerhetsskäl som effektivitetshänsyn talar därför för införandet av en ny bestämmelse som anger att det är SiS som beslutar om överflyttning av unga mellan de särskilda ungdomshemmen i samband med transporter. Oftast rör det sig om transporter tillbaka till institutionen efter en avvikning, eventuellt med övernattningsuppgång på ett annat hem för avgiftning, men det kan också vara fråga om transport i samband med förhandlingar vid domstol, besök hos socialtjänsten eller specialistläkarbesök m.m. En sådan placering som nu avses skall inte pågå längre tid än vad som är nödvändigt för att genomföra transporten och den aktuella förrättningen. Normalt rör det sig således om en eller ett par övernattningsuppgångar.

Mot bakgrund av att den föreslagna beslutsbefogenheten avser åtgärder av helt temporär karaktär skall beslutet, enligt SiS uppfattning, inte kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Sammanfattningsvis menar SiS att det i lagstiftningen bör tydliggöras att myndigheten har möjlighet att besluta var den unge skall vistas under en kortare tid, t.ex. vid övernattningsuppgång i samband med långväga transporter. Den föreslagna ändringen ligger väl i linje med den uppfattning JO tidigare givit uttryck för (jfr. bl.a. JO beslut dnr 1158-2000 och dnr 114-2001) samt medger ett arbetssätt som både är ändamålsenligt och tillgodoser kraven på rättssäkerhet.

Inlåsning under nattvila av ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård

Bakgrund och aktuella bestämmelser

Om det finns synnerliga skäl för att döma en person som begått brott innan han eller hon har fyllt 18 år till fängelse, skall påföljden i regel, enligt 31 kap. 1 a § brottsbalken, i stället bestämmas till sluten ungdomsvård, lägst 14 dagar och högst fyra år. Verkställigheten sker i SiS särskilda ungdomshem.

Under år 2005 inledde 104 ungdomar verkställighet av sluten ungdomsvård. Av dessa var en klar majoritet, nämligen 94 ungdomar, dömda för förhållandevis grova våldsbrott, t.ex. mord, rån, misshandel. Vid en genomgång av ungdomarnas bakgrundsförhållanden kan man också, förutom kriminaliteten, många gånger skönja en komplex problematik med t.ex. inslag av ett psykiatriskt vårdbehov. Verksamheten vid de särskilda ungdomshemmen är också till skillnad från verksamheten vid kriminalvårdsanstalterna uteslutande inriktad på vård. Vid införandet av den straffrättsliga påföljden sluten ungdomsvård ansågs därför flertalet av de bestämmelser som reglerar verksamheten vid de särskilda ungdomshemmen i övrigt väl lämpade även för verkställigheten av den slutna ungdomsvården.

Det står samtidigt klart att verkställigheten av påföljden måste genomföras med en sådan säkerhet att den dömda hindras från att avvika. För en sådan ordning talar för det första det faktum att påföljden inte når sitt syfte om inte vården kommer den dömda till del. För det andra talar även eventuella brottsoffers behov av skydd och samhällsskyddet i övrigt för ett sådant synsätt.

I syfte att ytterligare förbättra säkerheten vid de särskilda ungdomshem som vårdar ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård har SiS mot den angivna bakgrunden företagit en genomgripande översyn av verksamheten. En rad åtgärder har också redan vidtagits eller planerats att genomföras för att förhindra avvikningar och andra oplanerade vårdavbrott samt öka tryggheten och säkerheten för både intagna och personal. Samtidigt fortsätter myndigheten arbetet med att utveckla och säkra kvalitén i vården och behandlingen i syfte att motverka de dömdas destruktiva beteenden och därigenom öka deras förutsättningar att återinträda i samhället och göra dem bättre rustade för ett liv i frihet.

Utöver de bestämmelser som gäller för övriga ungdomar vid de särskilda ungdomshemmen har det i vissa avseenden ansetts nödvändigt med särskilda bestämmelser för dem som vistas på ett särskilt ungdomshem efter att ha dömts för brott. I samband med myndighetens genomlysning av säkerhetsfrågorna har SiS uppmärksammat ytterligare ett område där det, enligt SiS uppfattning, kan finnas ett behov av särskilda bestämmelser för de ungdomar som vårdas inom SiS på straffrättslig grund. Det gäller frågan om möjligheten att i vissa fall kunna låsa dörren om den dömda.

Inom kriminalvården får de intagna hållas avskilda från varandra i anslutning till dygnsvilan (17 § tredje stycket lagen [1974:203] om kriminalvård i anstalt). Vidare sägs i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2006:20) att de intagna skall vara inlåsta i sina bostadsrum eller bostadsavdelningar från kl. 20.00 (sluten anstalt) eller från kl. 22.00 (öppen anstalt). Upplåsning skall ske tidigast kl. 06.30 och senast kl. 08.00. Anstalten får besluta när under angiven tid upplåsning av bostadsrummen och bostadsavdelningarna skall ske och får tillfälligt besluta om andra tider för in- och upplåsning för en viss anstalt eller en del av en anstalt.

Någon rätt för SiS att låsa in de ungdomar som är föremål för sluten ungdomsvård på deras rum finns inte under vare sig dag- eller nattetid om inte förutsättningarna för avskiljning är för handen, dvs. då det är särskilt påkallat av att den dömda uppträder våldsamt eller är så påverkad av berusningsmedel att han eller hon inte kan hållas till ordningen. Den dömda skall i samband med en avskiljning stå under förloppande uppsikt av personal. Den dömda får inte heller hållas i avskildhet längre tid än som är absolut nödvändigt (17 § LSU).

Behov av förändring

Verksamheten vid SiS institutioner – framför allt när det gäller de särskilda ungdomshemmen – bygger på små personaltäta avdelningar. Dessutom finns ofta möjlighet till sektionering av dessa avdelningar i ännu mindre enheter med kanske två till tre platser. Sektioneringen innebär att institutionen vid behov – oftast av säkerhetsskäl – kan hålla elever åtskilda från varandra i mindre grupper. Detta har i vissa fall visat sig vara otillräckligt. För att ytterligare öka säkerheten bör man enligt SiS därför öppna för möjligheten att kunna låsa dörren om den dömda under dennes nattvila.

I en sådan verksamhet som den SiS bedriver är det inte möjligt att helt eliminera varje risk för att intagna ungdomar eller personal blir utsatta för hot, utpressning eller övergrepp. Inte minst nattetid då personalstyrkan är något reducerad kan utsattheten kännas påtaglig för såväl intagna ungdomar som tjänstgörande personal. En annan – och kanske mer vanligt förekommande – situation är att ett par eller flera ungdomar tillsammans planerar för en utbrytning. För att ytterligare öka säkerheten, såväl för de intagna som för personalen skulle det därför vara en fördel om SiS ges möjlighet att – när detta är särskilt påkallat – låsa in de intagna på deras bostadsrum eller enheter nattetid. Ett sådant fall då det kan vara motiverat att låsa bostadsrummen är i situationer där det av olika anledningar har kommit till personalens kännedom att det kan finnas risk för upplopp, fritagningsförsök eller att flera ungdomar planerar en gemensam avvikning. Ett annat sådant fall är när någon eller några ungdomar på avdelningen känner sig hotade och riskerar att utsättas för våld från medintagna ungdomar. Även i en situation där personalen känner sig hotad kan det någon gång vara motiverat att låsa de dömdas bostadsrum eller enheter nattetid.

Inlåsning i bostadsrummen nattetid skall enligt SiS mening enbart kunna ske vid de låsbara avdelningarna. Vid vilka tidpunkter inlåsning skall få ske bör lämpligen regleras i myndighetens interna riktlinjer och i institutionens ordningsföreskrifter. Det skall inte vara nödvändigt att fatta ett särskilt beslut inför varje inlåsning, utan en sådan möjlighet bör gälla generellt på en avdelning som vårdar ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård. Inlåsning skall emellertid inte få ske slentrianmässigt, utan en prövning skall göras om situationen är sådan att det finns särskild anledning att låsa bostadsrummen.

Med en sådan ordning som beskrivits ovan blir det inte fråga om ett beslut i särskilt fall enligt 23 § LSU varför det inte föreligger någon överklagandemöjlighet. Institutionen skall emellertid, vid de tillfällen inläsning beslutas, dokumentera detta i de berörda intagnas journaler. Detta medger att verksamheten kan tillsynas och underlättar uppföljning. Självfallet skall myndigheten centralt noga följa hur en sådan möjlighet används vid institutionerna.

Givetvis måste de dömdas tillgång till personal nattetid för tillsyn och stöd säkras. Att myndigheten också måste ha fullgod beredskap för eventuella utrymningssvårigheter vid exempelvis brand säger sig självt. I sammanhanget kan nämnas att myndigheten står i begrepp att genomföra en mer övergripande genomlysning av institutionernas säkerhet nattetid.

Ökade möjligheter till provtagning

Aktuella bestämmelser

Den 1 juli 2001 infördes såväl i LVU (17 a §) och LSU (18 a §) som i LVM (32 a §) bestämmelser enligt vilka en intagen vid ankomsten till hemmet och i samband med vistelse utanför hemmet är skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för att kontrollera om denne är alkohol- eller drogpåverkad. Förutsättningen är att det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något av de medel som räknas upp i bestämmelserna. Det innebär att åtgärden inte kan tillämpas rutinmässigt eller generellt, utan att det i varje enskilt fall skall finnas en välgrundad anledning. Den 1 juli 2005 ändrades bestämmelsen i LVM på så sätt att en klient kan vara skyldig att lämna prov även under vistelsen vid LVM-hemmet, om det kan misstänkas att han eller hon är påverkad av i bestämmelsen uppräknade medel.

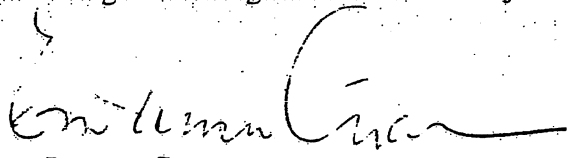
Behov av förändring

Vid de särskilda ungdomshemmen förekommer att man, efter samtycke från den enskilde, även under vistelsen vid ungdomshemmet använder sig av provtagning för att kontrollera intagnas drogfrihet. Det kan dock ifrågasättas hur adekvat det är att tala om ett genuint samtycke, grundat på ett fritt val, från någon som vårdas med tvång enligt LVU eller verkställer en straffrättslig påföljd. Den som är intagen i ett särskilt ungdomshem befinner sig i en beroendeställning i förhållande till ledningen och personalen vid hemmet. Det går inte att förutsätta att den enskilde ser någon skillnad mellan åtgärder som kan vidtas med tvång och åtgärder som förutsätter frivillig medverkan. Hans eller hennes frivilliga medverkan tenderar därmed att bli illusorisk.

Samtidigt finns det ett starkt intresse att det inte förekommer alkohol, narkotika eller andra otillåtna substanser i de särskilda ungdomshemmen. Den som vårdas i ett sådant hem med stöd av LVU, t.ex. på grund av missbruk, eller med stöd av

LSU har rätt att kräva en miljö utan förekomst av droger. När det gäller missbruksproblematik är nämligen förhållandena på ett särskilt ungdomshem många gånger likartade dem som råder på ett LVM-hem. SiS anser mot den angivna bakgrunden att bestämmelserna i 17 a § LVU och 18 a § LSU bör utformas på samma sätt som ifrågavarande bestämmelse i LVM.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektören Ewa Persson Göransson. I ärendets beredning har administrative direktören Per Wallin, planeringsdirektören Maria Åberg, FoU-direktören Nils Åkesson och chefsjuristen Åsa Hård af Segerstad deltagit. Föredragande har varit verksjuristen Anette Schierbeck.

Ewa Persson Göransson

Anette Schierbeck

Bilaga: Författningsförslag

Författningsförslag

1. Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Häriigenom föreskrivs att 11, 12 och 17 a §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §¹

Socialnämnden bestämmer hur vården av den unge skall ordnas och var han eller hon skall vistas under vårdtiden.

Socialnämnden bestämmer hur vården av den unge skall ordnas och var han eller hon skall vistas under vårdtiden *om annat inte följer av 12 §.*

Nämnden får medge att den unge vistas i sitt eget hem, om detta kan antas vara bäst ägnat att främja vården av honom eller henne. Vård med stöd av denna lag skall dock alltid inledas utanför den unges eget hem.

Om nämndens beslut enligt första eller andra stycket inte kan avvaktas, får ordföranden eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta i frågan. Beslutet skall anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

Nämnden eller den åt vilken nämnden har uppdragit vården skall ha uppsikt över den unge och, i den utsträckning det behövs för att genomföra vården, bestämma om hans eller hennes personliga förhållanden.

Nämnden har under vårdtiden samma ansvar som vårdnadshavaren för att den unges grundläggande rättigheter enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken tillgodoses.

---

¹ Senaste lydelse 2003:406

12 §²

För vård av unga som på någon grund som anges i 3 § behöver stå under särskilt noggrann tillsyn skall det finnas särskilda ungdomshem.

Om socialnämnden har beslutat att den unge skall vistas i ett hem som avses i första stycket skall Statens institutionsstyrelse anvisa plats i ett sådant hem.

Om socialnämnden har beslutat att den unge skall vistas i ett hem som avses i första stycket skall Statens institutionsstyrelse anvisa plats i ett sådant hem. *För den som vårdas i ett sådant hem beslutar Statens institutionsstyrelse om tillfällig vistelse i ett annat sådant hem i samband med transport av den unge.*

Får någon som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen och är verksam vid ett särskilt ungdomshem kännedom om att den unge har en sådan smittsam sjukdom som enligt 1 kap. 3 § andra stycket smittskyddslagen (2004:168) utgör allmänfarlig sjukdom, skall Statens institutionsstyrelse underrättas, om det inte står klart att det inte finns risk för smittspridning.

17 a §³

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning *vid ankomsten till hemmet samt i samband med vistelse utanför hemmet* lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Denna lag träder i kraft den xx 2007.

² Senaste lydelse 2005:468

³ Senaste lydelse 2001:466

2. Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

Härigenom föreskrivs att 13 och 18 a §§ lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §⁴

Den dömden får hindras att lämna det särskilda ungdomshemmet och i övrigt underkastas den begränsning av rörelsefriheten som är nödvändig för att verkställigheten skall kunna genomföras. Den dömden får också hindras att disponera sitt pass. Den dömdes rörelsefrihet får även inskränkas, när det behövs av hänsyn till andra intagnas eller personalens säkerhet.

Den dömden får hindras att lämna det särskilda ungdomshemmet och i övrigt underkastas den begränsning av rörelsefriheten som är nödvändig för att verkställigheten skall kunna genomföras. Den dömden får också hindras att disponera sitt pass. Den dömdes rörelsefrihet får även inskränkas, när det behövs av hänsyn till andra intagnas eller personalens säkerhet. *I anslutning till dygnsvilan får den dömden hållas inlåst i sitt bostadsrum eller i en bostadsenhet.*

18 a §⁵

Den dömden är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning *vid ankomsten till det särskilda ungdomshemmet samt i samband med vistelse utanför hemmet enligt 18 §* lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den dömden är påverkad av något sådant medel.

Den dömden är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Denna lag träder i kraft den xx 2007.

⁴ Senaste lydelse 2005:658

⁵ Senaste lydelse 2001:480

3. Förslag till förordning om ändring i socialtjänstförordningen (2001:937)

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 14 § socialtjänstförordningen (2001:937) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.
14 §⁶

När behovet av vård i hemmet har upphört skall den som vårdas skrivas ut. Statens institutionsstyrelse beslutar om utskrivning. För den som vårdas enligt socialtjänstlagen (2001:453) skall utskrivning ske tidigare om den enskilde eller dennes vårdnadshavare begär det. Detsamma gäller om den enskilde har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken och angelägenheten omfattas av dennes uppdrag, om förvaltaren begär det.

Om den enskilde vårdas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga får han eller hon inte skrivas ut om inte socialnämnden har begärt eller medgivit det. Om utskrivning från vård med stöd av lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall föreskrivs i den lagen.

Om den enskilde vårdas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga får han eller hon inte skrivas ut om inte socialnämnden har begärt eller medgivit det *och det inte heller är fråga om en sådan tillfällig vistelse som anges i 12 § andra stycket nämnda lag.* Om utskrivning från vård med stöd av lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall föreskrivs i den lagen.

Särskilda regler om fastställande av slutdag för verkställighet av sluten ungdomsvård finns i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.

Denna förordning träder i kraft den xx 2007.

⁶ Senaste lydelse 2005:473